

Skolens ansvar for elever som har behov for helse- og omsorgstjenester i skoletiden

I denne tolkningsuttalelsen, «*Skolens ansvar for elever i skoletiden. Hva regnes som opplæring og hva regnes som helse- og omsorgstjenester*», har vi samlet informasjon om skolens ansvar for elever som har behov for bistand/hjelp fra helsesektoren.

TOLKNINGSUTTALELSE 08.09.2017

Utdanningsdirektoratet er kjent med at det har vært usikkerhet om hvem som har ansvaret for å bistå elever som trenger hjelp til å utføre oppgaver, for eksempel til å bli matet, mens de er på skolen. Usikkerheten har vært knyttet til om den omsorgen som ytes for enkeltelever er en del av opplæringen eller om det er helse- og omsorgstjenester.

Skolen har en omsorgsplikt for elevene i skoletiden og har derfor ansvar for å gi elevene omsorg mens de er på skolen. Omsorgsansvaret gjelder for alle elever og må ikke blandes med vurderingen av om et tiltak for en enkelt person regnes som opplæring etter læreplanverket eller individuell opplæringsplan (IOP), eller om det regnes som helse- og omsorgstjenester etter helselovgivningen.

Skille mellom opplæring og helse- og omsorgstjenester handler om en vurdering av innholdet i det tiltaket eleven får. Vi har et eget punkt i denne artikkelen om når et tiltak regnes som opplæring. Ansvar for å gi elevene omsorg gjelder hele elevens skoledag, både i undervisningstimene og i friminuttene.

Innhold

1 Rett og plikt til opplæring

2. Omsorg for elever i skoletiden

3 Tiltaket regnes som opplæring

4 Hjelp fra helse- og omsorgstjenesten når eleven er på skolen

5 Planlegge nødvendig helsehjelp i skolen

6 Legemiddelhåndtering

7 Opplæring i helseinstitusjoner

8 Opplæring i hjemmet på grunn av sykdom

9 Fritak fra opplæringsplikten kun i helt spesielle unntakstilfeller

10 Bruk av tvang i skoletiden

1 Rett og plikt til opplæring

Alle elever har rett og plikt til grunnskoleopplæring og rett til videregående opplæring. Elevene har rett til et trygt og godt skolemiljø som fremmer helse, trivsel og læring.

Opplæringen skal være i samsvar med Læreplanverket for Kunnskapsløftet (LK06). LK06 omfatter også fag- og timefordelingen, og alle elever har rett til å få det timetallet som er fastsatt. Elever med rett til spesialundervisning har rett til det samme totale timetallet som andre elever. Det er ikke mulig å gi færre timer fordi timer til spesialundervisning er mer ressurskrevende.

2. Omsorg for elever i skoletiden

Skolen skal aktivt og systematisk arbeide for å fremme et godt psykososialt miljø der den enkelte elev kan oppleve trygghet og sosial tilhørighet.

Vi viser til Høyesteretts dom Rt-2012-146, den såkalte Kristiansandsdommen, som handlet om erstatningsansvar for mobbing. Her presiserte annenvoterende blant annet følgende:

«Vurderingen må da ta utgangspunkt i barns alminnelige behov for trygge rammer om hverdagen, for omsorg og beskyttelse. Foreldrene har hovedansvaret her, jf. i denne sammenheng særlig barneloven § 30 tredje ledd. Når barna - basert på en generell, lovbestemt og straffesanksjonert skoleplikt - tilbringer tiden på skolen, forvalter skolen dette ansvaret, innenfor rammen av skoletilbudet. Jeg viser i denne forbindelse til Ot.prp. nr.72 (2001-2002) side 16 andre spalte, hvor det gis uttrykk for det jeg for min del oppfatter som en streng norm: «Elevane har rett og plikt til opplæring, og kan ikkje i same grad som vaksne velje sitt miljø. Når det er i samfunnet si interesse at elevane oppheld seg i skolen, bør det også vere samfunnet sitt ansvar å gjere sitt yttarste for å hindre at dette opphaldet blir til skade for dei.»»

Dette viser til at det, særlig i grunnskolen er en omsorgsplikt.

I Meld. St. 18 (2010-2011) uttalte departementet at bruk av assistent kan være en del av tilpasningen skolen gjør for å legge til rette for at retten og plikten til opplæring skal kunne oppfylles. Elever som har behov for praktisk bistand fra assistent for å kunne fungere i skolehverdagen, bør etter departementet syn ikke måtte gå veien om sakkyndig vurdering og enkeltvedtak for å få hjelp og støtte. Det følger av retten og plikten til grunnskoleopplæring og retten til videregående opplæring at elever som har behov for det, får nødvendig bistand for at retten og plikten skal bli reell.

I 2013 ble det presisert i opplæringsloven at personalet som ikke er ansatt i undervisningsstilling kun kan hjelpe til i opplæringen dersom de får nødvendig veiledning jf. opplæringsloven § 10-11.

I forarbeidene til bestemmelsen skrev departementet at med «opplæring» så menes opplæring som gis i samsvar med de nasjonale læreplanene og i samsvar med den individuelle opplæringsplanen for elever som mottar spesialundervisning. Personalet som ikke er ansatt i undervisningsstilling kan for øvrig utføre arbeid i skolen utenfor opplæringen.

Det ble presisert at forslaget ikke omfattet bruk av personalet som er ansatt for å gjennomføre praktiske oppgaver, omsorg for enkeltelever, konfliktløsning mellom elever, inspeksjon i skolegården eller tekniske og administrative oppgaver i skolen. Departementet skrev at det er mange yrkesgrupper ansatt i kommunen eller fylkeskommunen som utfører viktige oppgaver i skolen også utenfor opplæringen.

Ved en skole er det mange oppgaver som ikke innebærer undervisning i fag, og hvor andre yrkesgrupper enn undervisningspersonalet kan og ofte bør benyttes.

Skolen skal planlegges, bygges, tilrettelegges og drives slik at det blir tatt hensyn til tryggheten, helsen, trivselen og læringen til elevene. Retten til egnet individuell tilrettelegging for å sikre likeverdig opplærings- og utdanningsmuligheter følger også av diskriminering- og tilgjengelighetsloven § 17.

3 Tiltaket regnes som opplæring

For at tiltaket skal regnes som opplæring må det anses som oppfyllelse av retten til opplæring etter opplæringsloven. Helse og omsorgstjenester faller utenfor opplæringsloven. I forarbeidene til opplæringsloven er det presisert at retten til spesialundervisning gjelder opplæring, ikke behandling.

Tilpasninger og hjelp må i noen tilfeller regnes som en del av opplæringen. Når tiltaket ikke faller inn under opplæringslovens virkeområde, kan det være andre kommunale tjenester som er ansvarlig for tiltaket.

Det daværende Kirke-, undervisnings- og forskningsdepartementet har i et brev av 22.1.2001 forsøkt å konkretisere hva som skal til for at tiltaket skal regnes som opplæring. De skriver at når man lokalt skal ta stilling til om noe anses som oppfyllelse av retten til offentlig grunnskoleopplæring for elever i opplæringspliktig alder i medhold av opplæringsloven så må følgende krav være oppfylt:

1. Aktiviteten må stå under skolens ledelse og ansvar. Herunder må det også være en tilsatt lærer som står for aktiviteten som oppfyller vilkårene i opplæringslovens kapittel 10, jf. forskrift til opplæringsloven kapittel 14 (om kompetanse).
2. Aktiviteten skjer innenfor rammen av det sentralt fastsatte undervisningstimetallet (eventuelt utvidet lokalt fastsatt timetall).
3. Aktiviteten må ha et pedagogisk siktemål som er innrettet på å oppnå de målene som

fremgår av lovens formålsparagraf.

4. Aktiviteten må innebære en oppfyllelse av det sentralt fastsatte læreplanverket for grunnskolen, eller innebære en oppfyllelse av en IOP som er fastsatt i henhold til § 5-5.

Utdanningsdirektoratet har lagt til grunn at dette også gjelder ved vurderingen av om retten til videregående opplæring er oppfylt.

Noen elever trenger langt større oppfølging enn andre. Dette gjelder blant annet elever som trenger å trene på av- og påkledning, trene på å spise, toalettbesøk og annen trening i dagliglivets gjøremål. Dette kalles ADL-trening. Mange av gjøremålene er livsviktig læring som elevene vil kunne ha rett til med hjemmel i flere lovverk.

ADL-trening kan regnes som opplæring når tiltaket har et pedagogisk siktemål. Dersom tiltaket har et slikt mål, skal det være hjemlet i vedtaket om spesialundervisning, stå i IOP og er derfor under skolens ledelse og ansvar.

Elever med individuell opplæringsplan kan trenge ADL-trening for å nå fastsatte mål. Denne ADL-treningen kan dermed regnes som opplæring i opplæringslovens forstand, selv om aktiviteten kan inngå i helse- og omsorgstjenester i andre sammenhenger.

4 Hjelp fra helse- og omsorgstjenesten når eleven er på skolen

Nødvendige tjenester fra helse- og omsorgstjenesten mens eleven er på skolen, kan dreie seg om mange ulike tiltak. Ofte vil slike tjenester gis av skolehelsetjenesten, men det kan også være nødvendig med hjelp fra andre deler av kommunens helse- og omsorgstjenesten eller spesialisthelsetjenesten.

Skolen bør legge til rette for at elever kan motta nødvendig helsehjelp eller andre nødvendige helse- og omsorgstjenester i skoletiden, når det er behov for dette.

5 Planlegge nødvendig helsehjelp i skolen

Alle elever har rett til et bestemt antall timer i de ulike fagene i samsvar med fag- og timefordelingen, ev. enkeltvedtaket om spesialundervisning. Derfor er det viktig at helse- og omsorgssektoren tar hensyn til dette når de planlegger nødvendig helsehjelp til eleven.

Dersom helsehjelpen ikke kan gis utenfor skoletiden, bør den legges til ulike tidspunkter slik at eleven ikke går glipp av de samme fagene hver gang. Eller ved at elevens IOP og ukeplan legges opp slik at det kan undervises i samme fag på forskjellige tidspunkt, dersom det er mulig.

Dersom eleven har stort fravær, vil dette kunne føre til at eleven går glipp av mye opplæring i enkeltfag og at læreren ikke får et tilstrekkelig grunnlag for å gi halvårsvurdering med karakter eller standpunkt karakter i faget.

6 Legemiddelhåndtering

En del barn som bruker legemidler i det daglige, har behov for bistand til å få tatt legemidlene. I opplæringsloven ligger det et ansvar for kommunen til å sørge for at barnet mottar hjelp til legemiddelhåndtering når barnet oppholder seg i offentlig grunnskole og skolefritidsordning (SFO).

Helse- og omsorgsdepartementet og Kunnskapsdepartementet har sammen utgitt et rundskriv og nasjonale rutiner om håndtering av legemidler i barnehage, skole og skolefritidsordning.

Rundskrivet og de nasjonale rutinene for legemiddelhåndtering i barnehage, skole og SFO

7 Opplæring i helseinstitusjoner

En elev som er innlagt i en helseinstitusjon skal i utgangspunktet følge et ordinært opplæringstilbud. Det vil si at elevens rett til opplæring gjelder uavkortet selv om eleven er innlagt på institusjonen.

Opplæring i institusjonene er omfattet av de samme lov- og forskriftsbestemmelser som ordinær grunnskole og videregående opplæring.

8 Opplæring i hjemmet på grunn av sykdom

Dersom elever har langvarig fravær på grunn av sykdom, kan kommunen/ fylkeskommunen ha plikt til å gi opplæring et annet sted enn på skolen, for eksempel hjemme hos eleven. Dette fremgår av forarbeidene til opplæringsloven.

Retten til opplæring i hjemmet ved langvarig sykdom må vurderes ut fra reglene om spesialundervisning i opplæringsloven § 5-1.

Du kan lese om opplæring i institusjoner og opplæring i hjemmet i vårt rundskriv.

9 Fritak fra opplæringsplikten kun i helt spesielle unntakstilfeller

Kommunen har adgang til å fritta elever fra hele eller deler av grunnskoleopplæringen når hensynet til elevene tilsier det, jf. opplæringsloven § 2-1 fjerde ledd.

Fritaket skal bare gis i helt spesielle unntakstilfeller og bare dersom foreldre samtykker. Kommunen må fatte et enkeltvedtak på bakgrunn av en sakkyndig vurdering fra PP-tjenesten. Elever som blir fritatt for grunnskoleopplæring har rett til å fullføre grunnskolen senere, dersom de ønsker det.

Retten til videregående opplæring etter opplæringsloven § 3-1 påvirkes ikke av om eleven har fått fritak for hele eller deler av grunnskoleopplæringen.

Enkelte elever som har enkeltvedtak om spesialundervisning kan være ute av stand til å motta heltidsopplæring. Dersom det har støtte i den sakkyndige vurderingen fra PP-tjenesten, er det anledning til å fatte vedtak om at en elev skal ha et lavere årstimetall, dersom dette er til det beste for eleven. Dette vil bare gjelde i helt spesielle unntakstilfeller og krever samtykke fra elev/foreldre. Det er også viktig å høre hva eleven mener og elevens mening skal tillegges vekt etter alder og modenhet (barneloven § 31).

Dersom eleven/foreldrene ikke samtykker til dette har eleven rett til å få det totale timetallet og kan derfor ha spesialundervisning med samme antall timer som andre elever, selv om det er vurdert at det er til elevens beste å ha et redusert antall timer.

Utdanningsdirektoratet mener det som hovedregel ikke bør fattes vedtak om delvis fritak for opplæringsplikten når eleven får helsehjelp i løpet av skoledagen. Vi viser til punkt 3 og punkt 5. Noen ganger kan tiltaket regnes som opplæring for en elev, mens tiltaket regnes som helse- og omsorgstjenester for andre elever.

10 Bruk av tvang i skoletiden

Det er ikke adgang til å bruke tvang etter opplæringsloven. I helse- og omsorgstjenesteloven kapittel 9 er det hjemmel for å bruke tvang og makt overfor personer med psykisk utviklingshemming som ledd i omsorgstjenester, når dette er nødvendig for å hindre eller begrense vesentlig skade (Helse- og omsorgstjenesteloven §9-2).

Det er nå avklart at for elever som har et vedtak etter helse- og omsorgstjenesteloven kapittel 9, så kan tiltakene også gjennomføres på skolen i skoletiden av personell fra helse- og omsorgstjenesten. Videre er det enkelte forhold det er nødvendig å være oppmerksom på knyttet til virkeområdet til helse- og omsorgstjenesteloven kapittel 9.

Vi har laget en egen artikkel om bruk av tvang i skolen.